

STADSHOLMEN

KATARINABACKEN 1

Katarina Kyrkbacke 2, Klevgränd 16 A-B

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsammans med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

- 1 ÄLDSTA DELEN FRÅN OMKR. 1730
- 2 DELEN FRÅN 1742
- 3 FLYGELN FRÅN 1742

HUSET SOM DET SÅG UT I BÖRJAN AV 1940-TALET. I FASADEN SYNS BLAND ANNAT SLÄTA, DEKORATIVA PUTSFÄLT SOM SENARE HAR FÖRSVUNNIT. FOTO F. LARCKE, SSM F29676.

Det stora stenhuset byggdes under 1700-talets första hälft och är en av Södermalms mest påkostade byggnader från seklet. Anläggningen är anmärkningsvärt stor för att vara uppförd i en tid när landet repade sig efter kriget under Karl XII:s regering.

Den rikt formade exteriören i barockstil ger en bild av hur den framåtsträvande borgarklassen manifesterade sin samhällsställning i byggandet. Sannolikt påverkade byggherren Elias Kuhlman ritningarna mot en mer utsmyckad utformning, något som även kan spåras i Kuhlmans likaså påkostade 1750-talsbyggnad högre upp vid Katarina Kyrkbacke.

Inslag av barockens stilideal finns även bevarade invändigt med varierad takstuckatur och tidstypiska trappbalustrar. Av stort värde är även de högklassiga kakelugnarna från 1700-talets andra hälft samt bevarade fyllningsdörrar och smygpaneler från samma tid.

Fastigheten Katarinabacken 1 är blåvärderad enligt Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering. Det

innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Den kraftiga befolkningsökningen i Stockholm på 1600-talet innebar en snabb utbyggnad på malmarna. Området på Katarinaberget var i stort sett bebyggt vid 1600-talets slut. Den stora församlingskyrkan började byggas 1656 och placerades väl synlig på höjden.

En brand ödelade 1723 större delen av bebyggelsen i Katarina församling och återuppbyggnaden gick långsamt i efterdyningarna av krig och pest. Det dominerande byggnadsmaterialet var timmer, trots

TRAPPHUSET PÅ GÅRDEN MED GÅNGBROAR
TILL EN NUMERA RIVEN GÅRDSBEBYGGELSE.
FOTO F. LARCKE 1941, SSM F29679.

stadens ambitioner att endast stenhuss borde uppföras. Genom tryckta byggnadsordningar senare under 1700-talet fick stadsarkitekten god kontroll över byggandet, och i strävan efter enhetlighet och brandsäkerhet uppfördes många välproportionerade och gulputsade borgarhus av sten. De flesta av områdets bevarade trähus kan därför placeras i det tidiga 1700-talet.

Första hälften av 1800-talet var, liksom i övriga staden, en tid med liten byggnadsverksamhet. Förändringarna var däremot betydligt större under århundradets senare del och 1900-talets första årtienden. Det byggdes en mängd hyreshus som till viss del ersatte den äldre småskaliga bebyggelsen och gav området en ny siluett. Samtidigt genomfördes nya trafiklösningar som förbättrade kommunikationerna till den kuperade och svårtillgängliga östra delen av Södermalm. Katarinahissen från 1880-talet och framdragningen av Katarinavägen under åren omkring

1910 gjorde området lättare att nå men förändrade samtidigt stadsbilden.

Katarinaberget ger en viktig och intressant bild av fyra seklers stadsbyggnadshistoria. Området har, tillsammans med Mariaberget och Stigberget, den största koncentrationen av bevarad 1700-talsbebyggelse på malmarna, men också hus från senare tider. Stadsbilden är varierad med många ålderdomliga inslag och mycket grönska. Läget på berget erbjuder också vackra utblickar över staden och vattenrummen.

HISTORIK

Elias Kuhlman's hus

Det murade och putsade tvåvåningshuset i hörnet Katarina Kyrkobacke – Klevgränd byggdes i etapper under 1700-talet. Vid branden 1723 förstördes de gamla byggnaderna på den så kallade Finkens gård som då låg på platsen. Efter branden lät skräddaren Elias Kuhlman åren omkring 1730 uppföra västra delen

FASADEN MOT KLEVGRÄND MED SINA DEKORERADE GAVELFÄLT OVANFÖR TAKLISTEN OCH FINT UTFORMADE TAKKUPOR.
FOTO J. MALMBERG.

av det nuvarande huset. Nybyggnadsritningarna visar en mycket enklare fasadutformning än dagens utseende med prydnadsgavlar och utsmyckade takkupor. Antingen har Kuhlman låtit göra fasaden mer dekorerad under byggandet eller så kom de sirade gavlarna till 1742 då huset byggdes till med den östra halvan och flygeln längs Katarina Kyrkobacke. Ritningarna utfördes av välkända murmästare och byggnaden omtalades vid 1700-talets mitt som påkostad med bland annat takmålningar. Den förmögne Elias Kuhlman lät på 1750-talet även uppföra det iögonfallande bostadshuset vid Katarina Kyrkobacke 7.

Senare förändringar

Fram till 1940-talet var bebyggelsen på fastigheten mer omfattande då gården var kringbyggd och det fanns en bostadsflygel i tre våningar på gårdens mitt. När dessa byggnader uppfördes är inte klarlagt. Åren 1770 och 1801 vidtogs byggnadsarbeten och likaså 1865 då gårdsflygeln byggdes på. Trapphuset på

Klevgränd 16 A byggdes till 1884 med en säregen anordning med gångbroar i luften som förband gårdshuset med trapphuset.

Fastigheten förvärvades av staden 1891 och gårdsbebyggelsen revs i början av 1940-talet då fastigheten genomgick en omfattande modernisering.

Upprustning och renovering

1940-talets renovering gjordes enligt tidens ideal med sanering av gården och med ambitionen att skapa moderna bostäder. Upprustningen gjordes i fastighetskontorets regi och för ritningarna stod arkitekt Carl Melin som även var produktiv i stadens nybyggnation under 1930- och 1940-talen och skolad i funktionalismens arkitektur. Ombyggnaden med rivningen av gårdshuset speglar tidens önskan om sanering av trånga och ohygieniska innerstadsmiljöer.

Utvändigt sattes en dörr igen mot trappan i Katarina Kyrkobacke och nya takkupor byggdes mot gården. Sannolikt tillkom vindfången i trapphusen.

URSPRUNGLIG KALKSTENSTRAPPA MED HANDLEDARE AV TRÄ. FOTO J. MALMBERG.

Vattenburen centralvärme installerades och badrum och kök inreddes. Kök och serveringsgångar utrustades med tidstypiska, platsbyggda snickerier. Flertalet äldre eldstäder revs. De mest värdefulla kakelugnarna från den rivna gårdsflygeln flyttades till rummen med stuckaturerna. På andra ställen murades öppna spisar.

I slutet av 1950-talet gjordes en fasadrenovering efter förslag av fastighetskontorets chefsarkitekt Nils Sterner. I samband med arbetena fotodokumenterade stadsantikvarien en underliggande, kulturhistoriskt intressant, naggad puts. Sterners förslag med röd spritputs och grå listverk innebar en påtaglig förändring och förenkling av den tidigare ljusa och mer dekorerade fasaden.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

Byggnaden är uppförd i kraftigt lutande terräng vilket är tydligt vid trappan i Katarina Kyrkobacke. Den är väl synlig ovanför Katarinavägen och Glasbruksgatan och har en speciell utformning med två höga fronte-

spiser mot Klevgränd och tre dekorativt utformade takkupor. Även gaveln mot Katarina Kyrkobacke är mycket medvetet gestaltad med svängda former från den vid byggnadstiden rådande barocken.

Mot Klevgränd innehåller souterrängvåningen kontorslokaler på platsen för tidigare butiker. Innergården ligger en trappa upp från gatan och är delvis underbyggd med källarutrymmen. Gårdsytan är hårdgjord och här finns ett centralt placerat trädäck, piskställning och en liten planteringsyta. Nivåskillnaden mot grannfastigheten i söder tas upp av en hög och kraftig betongmur.

De mörkröda fasaderna är spritputsade och indelade med släta grå lisener och pilastrar. Fönstren har släta omfattningar i puts. Med få undantag är fönstersnickerierna med instickskarmar från 1980-talet. Mot gatan ligger svart falsad plåt på taket medan flygeln och takfallen mot gården är belagda med enkupigt tegel. Gårdsfasaderna har en enklare karaktär med gulbrun puts och profilerad taklist.

De två trapphusportarna mot Klevgränd har

TAKSTUCKATUR AV BAROCKTYP FRÅN 1700-TALETS FÖRSTA HÄLFT. FOTO J. MALMBERG.

KAKELUGN MED NORDSTJÄRNAN SOM MÖNSTER. FOTO J. MALMBERG.

snarlik utformning med glasade övre fyllningar och rokokosvänga former nedtill. Porten vid Katarina Kyrkobacke utgörs av en ålderdomlig dörrtyp med utanpåliggande fyllningar i vilka två runda glasningar tagits upp. Över dörren finns ett dekorativt utformat skärmtak av baldakintyp.

Trapphusen

Trapphusen är alla olika. De ursprungliga golven och trapporna av kalksten finns kvar på flera håll men har delvis kompletterats med cement, plattor och trä. I flygelns trapphus finns träräcken med platta balustrar från 1740-talet. Trapphallarna vid Klevgränd är prydda med ursprunglig takstuckatur och gipsade taklister och i 16 A finns även en ursprunglig handledare av trä. Lägenhetsdörrarna är ålderdomliga fyrfyllnadsdörrar med de utanpåliggande fyllningarna placerade utåt trapphusen. Vid ombyggnaden på 1940-talet sparades köksingångarnas dörrar trots att de inte längre behövdes.

Lägenheter

Lägenheternas storlek och standard varierar. Ettorna i flygelns saknar dusch och ett gemensamt duschutrymme finns i anslutning till trapphuset. Lägenheterna mot gatan är avsevärt större. Gemensamt för alla lägenheter är att de präglas av den omfattande ombyggnaden på 1940-talet vilket avspeglar sig i köksinredningar, badrum och i de parkettgolv i fiskbensmönster som finns i de representativa rummen i de större lägenheterna.

På våning 1 trappa finns bevarad 1700-talsinredning av mycket hög klass i rummen mot gatan. Hit hör framförallt takstuckaturer som varierar i utformning från rum till rum men även påkostade kakelugnar i rokokostil. Av särskilt intresse är en blåvit ugn där kaklet är dekorerat med nordstjärnan, ett populärt mönster vid tiden. Även högre upp i huset finns 1700-talsugnar med dekorerat kakel. Övrig bevarad äldre inredning består av smygpaneler, hel- och halvfranska fyllningsdörrar samt kälade tak.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.